

Identiteitsversterkend handelen in de pleegzorg

Een handreiking voor pleegzorgprofessionals

Clementine Degener

Colofon

Deze studie is gefinancierd vanuit het HBO Postdoc programma van Regieorgaan SIA.
Nummer: HBOPD.2018.05.061

De handreiking is tot stand gekomen in nauwe samenwerking met Frans Spierings van Kenniscentrum Talentontwikkeling en betrokken pleegzorgprofessionals van Enver, Jeugdformaat, Xonar en Timon.

Alle casussen zijn gefingeerd en niet herleidbaar naar individuele personen.
Er is gekozen voor de term pleegzorgprofessionals. We spreken screeners, matchers, begeleiders en gedragswetenschappers aan.

Deze handreiking is bedoeld voor professionals in de pleegzorg en kan met de volgende bronvermelding vrij gebruikt worden: Degener, C. J. (2023). Identiteitsversterkend handelen in de pleegzorg. Een handreiking voor pleegzorgprofessionals. Hogeschool Rotterdam.

Copyright © 2023, Clementine Degener

Productie

Vormgeving
Drukker

Jargo Design
Mediacenter

Identiteitsversterkend handelen in de pleegzorg

Een handreiking voor pleegzorgprofessionals

Clementine Degener

INHOUD

VOORWOORD	7
INLEIDING	9
Voor wie	9
Doel	9
HOOFDSTUK 1. THEORETISCHE ACHTERGRONDINFORMATIE	10
Identiteit	10
Identiteit van pleegkinderen	11
HOOFDSTUK 2. IDENTITEITSVERSTERKEND HANDELEN	15
Een model met praktische tips voor pleegzorgprofessionals	15
NIVEAU VAN DE PROFESSIONAL	17
Open en onderzoekende grondhouding	17
Reflectie op bias	18
Kennis over verschillende achtergronden en culturen	18
Kennis over identiteitsontwikkeling	18
Kennis over actuele maatschappelijke ontwikkelingen die van invloed zijn op identiteit	19
RELATIONEEL NIVEAU	20
<i>Pleegkinderen</i>	20
Open en onderzoekende grondhouding en dialogische vaardigheden	20
Reflectie op bias	23
Mogelijkheden aanreiken om identiteit te exploreren	23
Pleegkinderen leren om weerbaar te worden	24
<i>Pleegouders</i>	24
Open en onderzoekende grondhouding en dialogische vaardigheden	24
Reflectie op bias	25
Kennis over identiteitsontwikkeling	25
Mogelijkheden aanreiken om identiteit te exploreren	25
Pleegkinderen leren om weerbaar te worden	26
<i>Ouders</i>	28
Open en onderzoekende grondhouding	28
Mogelijkheden aanreiken om identiteit te exploreren	28
CONTEXTUEEL NIVEAU	29
Open en onderzoekende grondhouding en reflectie op bias	29
Netwerken rond pleegkinderen versterken	29
Stimuleren van samenwerking	31
TENSLOTTE	33

VOORWOORD

Waarom is het belangrijk dat je aandacht besteedt aan de identiteit van een pleegkind.

Weten waar je vandaan komt, wat je historie is, dat is voor ieder mens belangrijk. Maar voor een pleegkind misschien nog wel belangrijker, omdat je al vroeg in je leven losgeweekt wordt van je biologische gezin en daardoor van je oorspronkelijke identiteit.

Ik ben zo'n pleegkind en was zo'n vier, vijf jaar toen ik in mijn pleeggezin kwam. Ik praatte Surinaams en een klein beetje Nederlands. Als vanzelf – zo voelde het althans – ging ik de kinderen en ouderen in mijn omgeving nadoen. Iedereen om mij heen sprak Nederlands, dus ik moest en zou de taal snel leren. Ik wilde erbij horen! Ook mijn haar werd geknipt. Zo kort als van een jongetje, wel zo gemakkelijk in het onderhoud. Mijn lange, kroezige lokken en daarmee een stuk van mijn identiteit werden letterlijk weggeschoren. Pas veel later besepte ik hoe belangrijk het lange haar voor me was.

Ik werd onderdeel van het gezin. Zo gingen we met elkaar naar de kerk, wat ik geweldig vond. De kerk – weliswaar van een ander geloof – kende ik al van huis uit en daar had ik, vanuit Suriname, een positief gevoel bij. Lekker hard meezingen en klappen. Mijn ouders (pleegouders) vonden dat wel grappig, maar mij werd wel verteld dat het hier niet de bedoeling was. Ik heb alles aan- en overgenomen om erbij te horen.

Bij mij werkte het goed dat ik in een totaal andere omgeving kwam. Omdat ik bijna alles wat met mijn Surinaamse achtergrond te maken had identificeerde met mijn biologische moeder – en die associatie was niet prettig – paste ik me aan. Aandacht voor de identiteitsvorming bij pleegkinderen was er in de jaren tachtig nog niet. Omdat ik het zo fijn had bij mijn pleeggezin had ik het geluk dat ik kon zijn wie ik was. Mijn pleegouders wilden meer weten over mijn achtergrond, maar kregen nul op rekest. Misschien was ik er nieuwsgieriger naar geweest als er vanuit mijn biologische omgeving wel ruimte voor was geweest. Pas later ervaarde ik het als een gemis. Toen ben ik op zoek gegaan naar mijn roots en besepte ik dat het een verrijking was geweest als ik bijvoorbeeld ook Surinaams had kunnen spreken.

Het is een goede ontwikkeling dat er nu aandacht voor identiteitsontwikkeling is. Het zorgt voor een betere hechting als een (pleeg)kind zichzelf mag zijn. Ik heb me aangepast, maar ben mezelf niet verloren. Ik heb me, met behulp van mijn pleeggezin, gevormd en ben geworden wie ik wil zijn, omdat die ruimte er was. Dat zorgde voor veiligheid. Als je niet jezelf mag zijn, hoe weet je dan wat je identiteit is?

Laat er voor ieder (pleeg)kind de ruimte zijn om zijn identiteit te (her)ontdekken. Om zichzelf te kunnen vormen. Laat deze handreiking voor de professional hieraan bijdragen!

Lily Monori van Dijken
Ambassadeur Pleegzorg
Auteur 'Het verborgen meisje'

INLEIDING

Op 1 januari 2021 woonden 22.748 kinderen in pleeggezinnen. Pleegkinderen maken grote veranderingen in hun leven mee. Voor korte of langere tijd kunnen hun ouders niet voor hen zorgen. Pleegkinderen kennen daarom verschillende woonsituaties. Ze komen een of meerdere keren terecht in een nieuwe omgeving, met andere mensen, een ander bed en een andere geur in huis. Kleine vanzelfsprekende routines in het alledaagse leven zijn voor deze kinderen helemaal niet meer zo vanzelfsprekend.

Casus Soheila

Soheila is het gewend om Bismillah te zeggen. Bijvoorbeeld voor het avondeten en wanneer ze iets koopt in de winkel. Het hoort bij haar dagelijkse routines. De mensen om haar heen zeggen het ook. Dan wordt ze op haar achtste uithuisgeplaatst. Ze komt in een nieuwe omgeving bij mensen wie ze niet kent, onder de rook van de stad waar ze eerst woonde. Niemand zegt daar Bismillah. Mensen kijken haar vertwijfeld aan als ze het in een winkel zegt. Ze begint te twijfelen of ze het nog wel moet zeggen. Na een tijdje zegt ze het niet meer. De pleegzorgprofessional die haar begeleidt zegt: 'In haar nieuwe context verloor het woord aan betekenis'.

Pleegkinderen kunnen te maken krijgen met een andere manier van spreken, een andere cultuur, en/of een andere religie dan ze bij hun ouders gewend waren. Of de pleegouders hebben een heel groot huis, terwijl de ouders in het gezin van herkomst ieder dubbeltje moesten omdraaien.

Al deze veranderingen kunnen leiden tot verwarring bij pleegkinderen. Ze moeten wennen in verschillende situaties. Zij laveren tussen verschillende werelden die soms tegenstrijdig zijn. Ze moeten zich als kind verhouden tot verschillende mensen (ouders, pleegouders, professionals) die verschillende opvoed- en/ of ouderrollen hebben, of anders in het leven kunnen staan ten opzichte van elkaar. Ze krijgen daarmee verschillende boodschappen over wie ze zouden zijn, hoe ze zich moeten gedragen of bij wie ze zouden horen. Om deze redenen hebben pleegkinderen urgente identiteitsvragen (Singer, Uzozie en Zeijlmans, 2012). Want wie zijn ze? Bij wie horen ze? En bij wie juist niet? Hoe moeten ze zich waar gedragen? Welke taal spreken ze waar? Een positieve identiteit is van belang voor het welzijn van mensen. En juist binnen de pleegzorg gaat het in de kern om het bevorderen van het welzijn van mensen en kinderen.

Voor wie

Deze handreiking is bedoeld voor alle professionals in de pleegzorgpraktijk, die direct of indirect (via ouders/ pleegouders) te maken hebben met identiteitsvragen van pleegkinderen of willen onderzoeken of er sprake is van identiteitsvragen.

Doel

In deze handreiking staat identiteitsontwikkeling van pleegkinderen centraal. Het doel van deze handreiking is om pleegzorgprofessionals handvatten te bieden om identiteitsversterkend te handelen in de praktijk. Er wordt geen 'one size fits all' benadering gepresenteerd. Door middel van deze handreiking krijgen professionals zicht op processen rond identiteit van pleegkinderen. Mogelijkheden worden aangeboden waarmee professionals kunnen handelen in de praktijk. *Sensitiviteit voor, en aansluiten bij het verhaal van pleegkinderen is in de eerste plaats van belang.* We bieden theoretische achtergronden en presenteren handvatten op verschillende handelingsniveaus, namelijk het niveau van de professional, relationeel en contextueel niveau.

HOOFDSTUK 1. THEORETISCHE ACHTERGRONDINFORMATIE

Identiteit

Het gaat bij identiteit om hoe een persoon naar zichzelf kijkt, hoe anderen naar die persoon kijken, en hoe een persoon graag zou willen dat anderen naar hem of haar kijken. Een persoon verleent hier vervolgens persoonlijke waarde en betekenis aan. Het concept identiteit vertelt ons hoe personen zichzelf positioneren en hoe zij door anderen worden gepositioneerd in hun sociale omgeving. Identiteit behelst een wederkerige relatie tussen een persoon, diens (directe) omgeving en samenleving. De omgeving beïnvloedt de identiteit van een persoon en die oefent weer invloed uit op zijn of haar omgeving. In dat proces zoeken personen naar, en exploreren zij hun identiteit (exploratie), en maken ze keuzes die horen bij een specifieke identiteit (commitment). Kortom, een wederkerige relatie met de omgeving en persoonlijke betekenisverlening zijn twee aspecten van identiteit. Personen identificeren zich vaak met verschillende en meerdere mensen, groepen, rollen en/ of zienswijzen (Phoenix, 2014). Mensen zijn dus niet goed in één hokje te plaatsen. Identiteit vormt zich op individueel niveau en op groepsniveau, waarbij persoonlijke identiteit (wie ben ik en hoe onderscheid ik me van anderen?), en sociale identiteit (bij wie hoor ik en op wie lijk ik?) beide van belang zijn (Meeus et al., 2012; Tajfel & Turner, 1979). Identiteit kent dus verschillende aspecten en facetten en is daarmee een gelaagd begrip.

Om goed inzicht te krijgen in het concept, kan het helpen om samen met je collega's de 20-statements test van Kuhn en Mc Partland in te vullen. Deze test hebben zij al in 1954 ontwikkeld. De opdracht is als volgt: schrijf twintig keer onder elkaar de woorden ik ben.... Daarna schrijf je twintig verschillende antwoorden op. Als je de antwoorden vergelijkt met de antwoorden van je collega's, zul je zien dat iedereen zichzelf op allemaal verschillende manieren ziet op zowel individueel als groepsniveau: eigen namen, een politieke of religieuze groepering, gender of sekse, gender specifieke rollen of taken, beroepsidentiteit, karaktereigenschappen, of specifieke waarden die mensen uitdragen.

Identiteit van pleegkinderen

We weten dat pleegkinderen te maken hebben met identiteitsvragen en identiteitsverliezen. Dit komt in verschillende dimensies naar voren. We gaan eerst in op de relatie met ouders en pleegouders, vervolgens benoemen we de dimensie trauma, we behandelen verschillende werelden waar pleegkinderen mee te maken kunnen hebben, en ten slotte gaan we in op de rol van de buitenwereld: peers, school en (sociale) media.

Relatie met ouders en pleegouders

1. Relatie met ouders

De relatie die pleegkinderen met hun ouders hebben speelt een rol in hun identiteitsontwikkeling. En dit speelt altijd: of ouders nu wel of niet aanwezig zijn in het leven van hun kind. Een goede relatie met ouders waarbij pleegkinderen nieuwe en positieve ervaringen beleven is van positieve invloed op de identiteitsbeleving van pleegkinderen (Boyle, 2017). Pleegkinderen kunnen daarentegen persoonlijk identiteitsverlies kennen wanneer zij bij ieder contact telkens opnieuw worden afgewezen, of als vroegere traumatische ervaringen herleven.

Ouders hebben meestal een socialiserende rol (gehad) in het leven van hun kinderen. Uit onderzoek is bekend dat socialisatie een sleutelrol speelt in processen rond de identiteit van kinderen (Hughes et al., 2008). Dit betekent dat kinderen van hun ouders onder meer boodschappen krijgen of hebben meegekregen over wie ze zijn, bij wie ze horen en hoe ze zich zouden moeten gedragen, welke religieuze praktijken van belang zijn en/ of welke taal of dialect ze spreken. Dit nemen kinderen mee in hun identiteit.

2. Relatie met pleegouders

Pleegouders spelen net als ouders een rol in de identiteitsontwikkeling van pleegkinderen. Zij hebben ook een socialiserende functie. Identiteit wordt namelijk juist ontwikkeld door socialisatiepraktijken die in het alledaagse leven voorkomen, en die continu worden herhaald. Die dagelijks herhaalde praktijken vinden plaats in het pleeggezin. Dat betekent dat boodschappen en de levenswijze die pleegouders in de dagelijkse opvoeding aan pleegkinderen meegeven, door pleegkinderen worden meegenomen in de vragen over wie ze zijn en bij wie ze horen.

3. Samenwerking tussen ouders en pleegouders.

Pleegkinderen zijn vaak loyaal aan ouders en pleegouders. Als ouders en pleegouders moeilijk samen door een deur kunnen, kunnen zij negatieve boodschappen over elkaar doorgeven aan pleegkinderen. Ook kunnen zij tegenstrijdige boodschappen geven aan pleegkinderen over wie ze zijn, waar ze vandaan komen en hoe ze zich waar zouden moeten gedragen. Daardoor kunnen pleegkinderen in verwarring raken. Samenwerking tussen ouders en pleegouders in de socialisatie van een pleegkind, en onderlinge acceptatie, is daarom belangrijk voor positieve identiteitsontwikkeling van pleegkinderen (Aartsen, Haans & KleinEntink, 2021). Op die manier is het voor een pleegkind makkelijker om een positieve identiteit te ontwikkelen.

Trauma

Veel pleegkinderen hebben trauma's meegemaakt. Bekend is dat kinderen trauma's kunnen ontwikkelen vanwege onveilige thuissituaties. Daarbij is voor veel pleegkinderen een uithuisplaatsing een traumatische gebeurtenis. Zij kampen daarna met gevoelens van rouw en verlies (Mitchell, 2016). Dat heeft impact op identiteitsontwikkeling van kinderen. Uit verschillende studies blijkt dat wanneer kinderen trauma beleven of herbeleven, zij weinig ruimte hebben voor vragen als 'wie ben ik' en 'waar kom ik vandaan'. Walker (2015) geeft bijvoorbeeld aan dat pleegkinderen eerst hun trauma moeten verwerken voordat ze een veilige 'sense of belonging' kunnen ontwikkelen. En een veilig gevoel van erbij horen, is weer van belang voor het ontwikkelen van een positieve identiteit. Uit ander onderzoek (Degener, 2021), blijkt dat pleegkinderen traumatische ervaringen kunnen verbinden aan hun etnische achtergrond. Geweld dat zij hebben meegemaakt wordt bijvoorbeeld specifiek gelabeld als een kenmerk van hun etnische achtergrond. Als gevolg daarvan kunnen zij zich van hun etnische achtergrond afkeren. Daarmee verliezen zij een deel van hun etnische identiteit.

Verschillende werelden

In Nederland komt het in de bestandspleegzorg vaak voor dat pleegkinderen worden geplaatst in een gezin met een andere etnische, culturele en/of religieuze achtergrond. Ook zijn er vaak sociaal economische verschillen tussen het pleeggezin en het gezin waar ze vandaan komen. Pleegkinderen krijgen dan vanuit verschillende werelden boodschappen die bijvoorbeeld horen bij een specifieke culturele, religieuze of etnische identiteit. Taal speelt hierbij vaak een rol. In het pleeggezin wordt soms een heel andere taal of dialect gesproken dan zij gewend waren. Daarbij kunnen kinderen te maken krijgen met verschillen in geloof. Eerst bidden ze tot Allah, en in het pleeggezin tot God. Het is ook bekend, dat pleegkinderen van pleegouders andere kleding kunnen krijgen dan ze van thuis uit gewend waren. Welke kleding dragen ze vervolgens? Dragen ze altijd de kleding die ze van hun ouders hebben gekregen, of alleen bij (begeleid) bezoeken? Pleegkinderen moeten zich verhouden tot die verschillende werelden. Volgens Roccas en Brewer (2002) vraagt dit van kinderen complexe cognitieve processen. Sommigen van hen wisselen continu tussen de verschillende culturele achtergronden en dat betekent dat zij zich op verschillende plekken anders kunnen gedragen.

Casus Tommy

Tommy zit met Jady, zijn broertje, in de voorkamer. Ze spelen met playmobil. Jady komt een keer in de maand langs bij Tommy. Ze wonen allebei in een ander pleeggezin. Samen spreken ze Fries. Net op het moment dat ze zich in spannende scene van hun spel bevinden, roept de pleegmoeder Tommy. De jongen antwoordt in het Fries. Daarna staat hij op en loopt door schuifdeuren een andere ruimte in, naar zijn pleegmoeder toe. Op het moment dat hij bij zijn pleegmoeder in dezelfde ruimte staat, spreekt hij accentloos ABN met haar. De schuifdeuren vormen letterlijk de grens tussen twee werelden waarin de jongen op verschillende manieren spreekt.

Niet alle pleegkinderen gaan er op die manier mee om. Sommige pleegkinderen raken verward, en weten niet meer hoe ze zich op verschillende plekken kunnen gedragen. Andere kinderen passen zich volledig aan. Dat betekent dat ze qua identiteit helemaal opgaan in de identiteit van het pleeggezin. Ze kunnen daarmee de aansluiting met hun vroegere netwerk, en een deel van hun identiteit verliezen.

De buitenwereld: peers, school, de buitenomgeving en (sociale) media

Naarmate kinderen ouder worden, spelen zogenaamde 'peergroups,' of leeftijdsgenoten, een steeds grotere rol in processen van identiteitsontwikkeling. Dit neemt met name tijdens de adolescentie een vlucht. Kinderen ontvangen dus van leeftijdsgenoten (op school, op straat, op verschillende clubs) boodschappen over bij wie ze horen, en hoe ze zich zouden moeten gedragen. Voor pleegkinderen die zich al anders kunnen voelen, kan het daarom extra lastig zijn om de vraag te beantwoorden bij welke kinderen ze zich thuis voelen.

Casus Sara

Sara voelt zich niet zo thuis tussen de kinderen op school. Ze voelt zich anders en hoort er niet echt bij. Kinderen vragen weleens waarom ze er zo anders uitziet dan haar ouders. Ze heeft geen zin om altijd maar te vertellen dat ze pleegkind is. Daarom gaat ze er liever niet op in. Alleen aan haar klasgenoten heeft ze het verteld. Gelukkig heeft ze twee vriendinnen. Met hen deelt ze jeugdzorgervaringen. Zij begrijpen haar.

Ook (sociale) media spelen een rol in deze processen. De afgelopen jaren is er via de sociale media en andere kanalen veel aandacht geweest voor identiteit en emancipatie van groepen. Denk hierbij aan LGBTQIA+, Black Lives Matter en de Me Too beweging. Pleegkinderen verhouden zich hiertoe. Zij kunnen zich hiermee identificeren en zich daardoor meer bewust worden van eigen identiteitsvragen.

Casus Yara

Yara vertelt dat ze met open mond naar de Amerikaanse Netflix serie When They See Us heeft gekeken. Die serie is gebaseerd op een waargebeurd verhaal waar vijf jongens met een Afrikaans-Amerikaanse achtergrond ten onrechte worden veroordeeld voor de verkrachting van een witte vrouw. In de serie wordt het Amerikaanse rechtssysteem aan de kaak gesteld.

Yara zegt:

'Ik heb die hele serie alleen maar gehuild. Het is zo onrechtvaardig. En het is niet zo dat ik dat heb meegemaakt. Maar toch maken we het ook mee. Ik bedoel, er is gewoon meer onrecht als het gaat om mensen zoals ik. Maar ik weet niet zo goed met wie ik dit kan bespreken. De mensen hier, zij lijken niet op mij.'

HOOFDSTUK 2. IDENTITEITSVERSTERKEND HANDELEN

Een model met praktische tips voor pleegzorgprofessionals

In dit hoofdstuk wordt een model voor identiteitsversterkend handelen in de pleegzorg gepresenteerd. Dit model richt zich op pleegzorgprofessionals. Het model bestaat uit drie niveaus:

1. Niveau van de professional

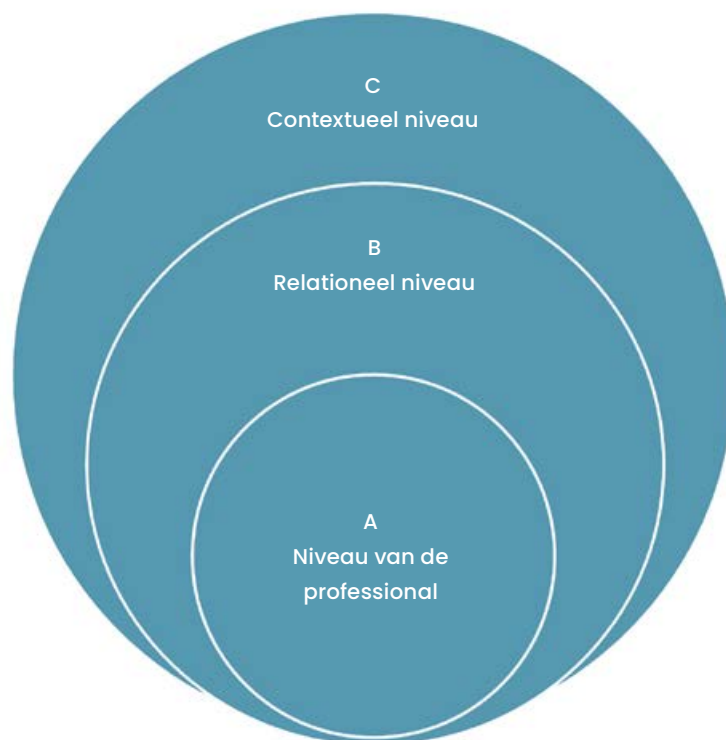
Identiteitsversterkend handelen start bij de kennis, vaardigheden en houding van de pleegzorgprofessional.

2. Relatieel niveau

Het handelen van de pleegzorgprofessional in relatie tot pleegkinderen, pleegouders en ouders staat centraal.

3. Contextueel niveau

Het sociale netwerk om kinderen heen is belangrijk voor identiteitsontwikkeling. Het gaat om primaire opvoeders, vrienden, school, een sportclub, de buurt, bredere familiebanden (zowel van de pleegfamilie als de familie), maar ook professionele hulpverleners.

Model voor identiteitsversterkend handelen

Tien ingrediënten voor identiteitsversterkend handelen vormen de basis voor het model. Deze ingrediënten worden in de handreiking toegelicht, en komen op verschillende plekken terug.

10 ingrediënten voor identiteitsversterkend handelen

1. Open en onderzoekende grondhouding
2. Reflectie op bias
3. Kennis over identiteitsontwikkeling
4. Kennis over verschillende achtergronden en culturen
5. Kennis over actuele maatschappelijke ontwikkelingen die van invloed zijn op identiteit
6. Dialogische vaardigheden
7. Mogelijkheden aanreiken om identiteit te exploreren
8. Pleegkinderen leren om weerbaar te worden
9. Netwerken rond pleegkinderen versterken
10. Stimuleren van samenwerking

NIVEAU VAN DE PROFESSIONAL

Identiteitsversterkend handelen start bij de kennis, vaardigheden en houding van de pleegzorgprofessional.

Ingrediënten op het niveau van de professional

1. Open en onderzoekende grondhouding
2. Reflectie op bias
3. Kennis over verschillende achtergronden en culturen
4. Kennis over identiteitsontwikkeling
5. Kennis over actuele maatschappelijke ontwikkelingen die van invloed zijn op identiteit

Open en onderzoekende grondhouding

Identiteitsversterkend handelen vraagt een open en onderzoekende houding van de professional. De professional heeft een open houding ten opzichte van verschillende culturen en achtergronden. De professional heeft een onderzoekende houding, waarbij een professional altijd leert van nieuwe kennisbronnen, en leert in interactie met diegenen met wie hij of zij werkt. Vanuit het weten, heeft een professional een niet- wetende houding (Brown et al., 2009). Een niet- wetende houding is nodig om goed en open naar het verhaal van de ander te luisteren. Het zorgt ervoor dat een professional niet van te voren invult, hoe een ander iets ervaart. Twee mensen die allebei uit Rotterdam komen, kunnen bijvoorbeeld heel anders naar zichzelf kijken als Rotterdammer, en zich tegelijkertijd een 'echte' Rotterdammer voelen.

Praktische tip

In het boek *Socrates op Sneakers* van Elke Wiss (2010) staan verschillende werkvormen en vragen die helpend zijn om een onderzoekende houding te ontwikkelen. In het boek staat een socratische houding centraal. Kern van de socratische houding is die van het niet-weten. Door het stellen van de juiste vragen wordt het onderlinge contact gestimuleerd, verrijkt en verdiept. Op de website www.socratischgesprek.nl zijn startvragen geformuleerd die je aan jezelf of aan elkaar in teamverband kunt stellen.

Reflectie op bias

We zeggen weleens: hij is geplaatst in een 'gewoon' gezin. Maar wat is een 'gewoon' gezin, en welke beelden en waardeoordelen hebben we daarbij? En wat is dan een 'ongewoon' gezin?

Iedereen heeft blinde vlekken. Professionals dus ook. Blinde vlekken kunnen voortkomen uit bijvoorbeeld eigen socialisatie of ervaringen. Ze hebben invloed op hoe de pleegzorg-professional naar de ander en zijn of haar achtergrond kijkt. Het kan hierbij gaan om eigen waarden, oordelen en overtuigingen die een professional bewust of onbewust meeneemt in het handelen (bias). Reflectie op deze blinde vlekken zorgt ervoor dat een professional beter in staat is om open te staan voor het verhaal van de ander. Het maakt daarmee onlosmakelijk deel uit van een open en onderzoekende grondhouding.

Praktische tips

- Danielle van der Koot van de CHE heeft een spel ontwikkeld: Tiks in Tune, waarbij pleegzorgprofessionals in aanraking komen met een niet bestaande religie: de Tiks. Door middel van het spelen van het spel, ervaren zij hoe het voor een pleegkind is om in een wereld terecht te komen, waar andere religieuze waarden en normen spelen dan zij gewend zijn. Het is mogelijk om contact op te nemen met Danielle van de Koot voor meer informatie: dvdkoot@che.nl.
- Vanuit de Harvard universiteit is de Implicit Association Test ontwikkeld. Deze test kan zicht geven op blinde vlekken. [Implicit Association Test \(IAT\) | Harvard University Office for Equity, Diversity, Inclusion, and Belonging](#)

Kennis over verschillende achtergronden en culturen

Om aan te sluiten bij de identiteit van pleegkinderen, heeft een professional actuele kennis nodig over verschillende achtergronden. Het is echter niet mogelijk om bij voorbaat alles over alle mogelijke achtergronden te weten. Het is daarom in eerste instantie goed dat pleegzorgprofessionals weten wat er qua persoonlijke, etnische, sociaal economische en/of religieuze achtergrond mee zou kunnen spelen in identiteitsvragen van pleegkinderen. Vervolgens is toegang nodig tot verschillende kennisbronnen zodat professionals zich bij iedere casus kunnen laten informeren. Echter, zoals eerder aangegeven, de wijze waarop pleegkinderen zichzelf zien, kan verschillen van de ingewonnen of beschikbare kennis door de pleegzorgprofessional. Daarom is en blijft een open en onderzoekende grondhouding in ieder contact nodig.

Praktische tips

- Op pleegzorg.nl en de website van het NJI zijn verschillende databanken te vinden die verwijzen naar onderzoeken over cultuur en religie in de pleegzorg.
- De meeste pleegzorgorganisaties hebben interne bibliotheken. Hier zal ook informatie te vinden zijn over verschillende achtergronden.

Kennis over identiteitsontwikkeling

Kennis over identiteitsontwikkeling helpt begripsvorming met betrekking tot:

- Dat identiteit veranderlijk is
- Dat identiteit wordt gevormd in relatie met de omgeving zoals opvoeders, vrienden, schoolomgeving, sport, de buitenwereld, (sociale) media
- Dat identiteit gelaagd en meervoudig is
- Dat kennis over specifieke achtergronden niet 1 op 1 te vertalen is naar individuen, maar dat die kennis wel kan helpen om een individu te begrijpen, en om verdiepende vragen te stellen.

Deze kennis helpt pleegzorgprofessionals om zich bewust te zijn van identiteit, en het onderwerp actief te agenderen in de begeleiding.

Kennis over actuele maatschappelijke ontwikkelingen die van invloed zijn op identiteit

De (sociale) media berichten veelvuldig over verschillende vormen van identiteits- en emancipatiestrijd in de maatschappij. Mensen voelen zich bijvoorbeeld niet gerepresenteerd in schilderijen, of mensen demonstreren op de dam voor een grotere stem voor de LHBTQIA+ gemeenschap. Deze berichten komen ook terecht bij pleegkinderen die een eigen, maar verwante vraag kunnen hebben om erkenning. Een recent voorbeeld hiervan is Black Lives Matter. Dit kan de wijze waarop pleegkinderen naar zichzelf kijken ten opzichte van hun omgeving beïnvloeden. Als pleegzorgprofessionals op de hoogte te zijn van verschillende maatschappelijke bewegingen en discussies die op verschillende media worden gevoerd, kunnen zij vervolgens wegen wat het belang is voor de pleegkinderen die ze begeleiden.

Praktische tip

- Maatschappelijk bewustzijn van de lading die verschillende termen kunnen hebben, gaat samen met inclusief taalgebruik. Daarom rouleren er op internet verschillende lijsten met inclusieve taal. De bekendste en meest betrouwbare op dit moment, is de lijst die is opgesteld door de American Psychological Association. Het is weliswaar in het Engels, maar zeker bruikbaar voor de Nederlandse context.

[Inclusive Language Guidelines \(apa.org\)](https://www.apa.org/inclusive-language-guidelines)

RELATIONEEL NIVEAU

Het handelen van de pleegzorgprofessional in relatie tot pleegkinderen, pleegouders en ouders staat centraal.

Ingrediënten op relationeel niveau

Pleegkinderen

1. Open en onderzoekende grondhouding en dialogische vaardigheden
2. Reflectie op bias
3. Mogelijkheden aanreiken om identiteit te exploreren
4. Pleegkinderen leren om weerbaar te worden

Pleegouders

1. Open en onderzoekende grondhouding en dialogische vaardigheden
2. Reflectie op bias
3. Kennis over identiteitsontwikkeling
4. Mogelijkheden aanreiken om identiteit te exploreren
5. Pleegkinderen leren om weerbaar te worden

Ouders

1. Open en onderzoekende grondhouding
2. mogelijkheden aanreiken om identiteit te exploreren

Pleegkinderen

Open en onderzoekende grondhouding en dialogische vaardigheden

Om vanuit het perspectief van kinderen te begrijpen welke realiteit zij ervaren is het goed dat pleegzorgprofessionals over dialogische vaardigheden beschikken. Deze vaardigheden horen bij een open en onderzoekende grondhouding. Hiermee kunnen professionals samen met kinderen zoeken naar welke identiteitsvragen er leven bij pleegkinderen. Kinderen hebben in eerste instantie ruimte nodig om vrij over identiteit kunnen praten. Wanneer een pleegkind een specifieke vraag heeft, is het goed om samen te onderzoeken naar de betekenis achter die vraag, om vervolgens te onderzoeken welke bronnen er zijn die meer informatie kunnen geven. Hierbij neemt een professional ook altijd de (leeftijds-) fase en situatie waar een kind zich in bevindt in acht. Wanneer in de media veel speelt, bijvoorbeeld ten tijde van de Black Lives Matter demonstraties, is het goed als professionals dit bespreekbaar maken. Het kan zinvol zijn om af te tasten of pleegkinderen het fijn zouden vinden om dit te bespreken met iemand die vergelijkbare ervaringen heeft. Ook hier kan een professional gebruik maken van de diversiteit in de organisatie met betrekking tot de achtergronden van pleegzorgprofessionals. In de interactie met pleegkinderen is sprake van een wederzijds lerende relatie (Brown et al., 2009). De professional gebruikt aanwezige kennis en ervaring; maar blijft ook vooral toetsen of datgene wat hij denkt te begrijpen ook dichtbij de belevingswereld van de jongere ligt.

Casus Misha

Misha (16 jaar) wil de achternaam van zijn pleegouders aannemen. De pleegzorgbegeleider krijgt dit te horen via de pleegouders. De pleegouders geven aan dat ze snappen dat Misha bij hen wil horen en dat ze hem daarbij willen helpen. Als een officiële naamsverandering daarbij hoort, ondersteunen ze dat.

De pleegzorgbegeleider gaat het gesprek met Misha aan om de betekenis achter zijn vraag te achterhalen. Hij stelt veel vragen. Het blijkt dat Misha een diepe wens heeft om bij het pleeggezin te horen. Hij vindt het vooral heel erg vervelend hoe anderen, bijvoorbeeld klasgenoten, reageren op het feit dat hij een andere achternaam heeft dan zijn broer (pleegbroer, eigen kind van zijn pleegouders) die twee klassen hoger zit. Daarbij kan hij zich weleens boos voelen richting zijn ouders, omdat ze hem in de steek hebben gelaten. De pleegzorgprofessional gaat samen met Misha op zoek naar zijn achterliggende vraag over 'horen bij' het pleeggezin. Wanneer heeft hij dan het gevoel dat hij wel bij ze hoort, en wanneer niet? Wat zou hij daarin van zijn pleegouders willen? Wat zou het dragen van hun naam kunnen veranderen voor hemzelf? Wat betekent dat voor de relatie die hij heeft met zijn ouders en andere familieleden? En wat zegt zijn huidige achternaam over wie hij is? Samen exploreren ze verschillende mogelijkheden en alternatieven. De pleegzorgbegeleider zegt dat die gezamenlijke zoektocht Misha rust geeft.

Uiteindelijk wordt afgesproken dat Misha eerst, zonder het formele proces van naamsverandering te starten, met school afsprekt dat hij aldaar de naam van zijn pleegouders draagt. Zo kan hij ervaren hoe dat voor hem is. De pleegouders voeren vervolgens gesprekken op school om dit mogelijk te maken.

Twee jaar later, Misha is 18 jaar, is de vraag rond naamsverandering niet meer urgent. Misha zegt: *'Mijn echte naam hoort bij mij, maar ik hoor ook echt bij mijn pleegfamilie.'*

Praktische tips

- De HvA heeft een reflectietool voor jeugdprofessionals ontwikkeld om seksualiteit bespreekbaar te maken: het safeguarding reflectie-instrument. Hier vind je de [link](#) naar de reflectietool. Voor meer achtergrondinformatie kun je de [link](#) naar de onderliggende handreiking gebruiken.
- Om culturele identiteit te bespreken, is het cultureel venster een bruikbare tool. Deze tool is in 2012 vanuit destijds Trivium Lindenhof specifiek ontwikkeld voor de jeugdhulpverlening. Het cultureel venster is te vinden in het boek Interculturele Jeugd en Opvoedhulp, geschreven door Harold Sarneel (2012).
- In verschillende organisaties wordt de methode beschermjassen ingezet: **Beschermjassen – Ruimte creëren voor diversiteit**. Het is bij uitstek een methode waarbij vanuit dialoog ruimte wordt gecreëerd voor diversiteit.
- Verder kunnen pleegzorgbegeleiders kinderen helpen in het ordenen van verschillende identiteitsboodschappen die pleegkinderen krijgen. Hier bestaan verschillende (creatieve) hulpmiddelen voor:

- *Levensboek*

Levensboeken zijn vaak mappen waar het levensverhaal – zo veel mogelijk samen met pleegkinderen – kan worden opgetekend en bijgehouden. Een levensboek is een levend document met foto's, plaatjes, andere herinneringen en teksten, en groeit mee met de kinderen.

Een levensboek is vaak een papieren document. Het is ook mooi, als pleegkinderen iets tastbaars hebben. Sommige pleegzorgprofessionals nemen ook weleens een koffer of een doos, waar ze samen met pleegkinderen spulletjes en foto's in stoppen, die verschillende fases uit hun leven weerspiegelen. Stofjes, knuffeltjes, kruiden, en een parfumflesje zijn genoemde voorbeelden.

- *Words and Pictures*

Verschillende pleegzorgbegeleiders zetten Words and Pictures in. Woorden vertellen het verhaal, en het verhaal wordt geïllustreerd met eenvoudige tekeningen. Words and Pictures is ontwikkeld om kinderen inzicht te geven in ingrijpende gebeurtenissen in hun leven. De methode is breder in te zetten in processen van identiteitsontwikkeling.

- *Boek: Ik en Iedereen*

Rianne Zeeman, pleegprofessional, heeft een invulboek ontwikkeld dat is gebaseerd op het levensboek in combinatie met Words and Pictures. Dit invulboek helpt pleegkinderen hun levensverhaal en identiteit te beschrijven en te bespreken. Het invulboek is te bestellen op: www.pedagori.nl

- *Spel om religieuze identiteit bespreekbaar te maken*

Brenda Bartelink en Diana van Bergen hebben naar aanleiding van hun onderzoek naar religieuze identiteit in de pleegzorg een spel ontwikkeld om met pleegkinderen religieuze identiteit bespreekbaar te maken. Een preview van het spel is te vinden op de website:

[Spel over religie en identiteit | Pleegzorg en Religie | Rijksuniversiteit Groningen \(rug.nl\)](#)

Casus Carrie (pleegzorgbegeleider)

Carrie werkt veel met beeldende methoden. Soms is het goed om een kind een situatie of ervaring te laten tekenen zegt ze, of om met poppetjes samen een situatie uit te beelden. Daarom heeft ze altijd een tas vol stiften, papier, legopoppetjes en ander materiaal bij zich, die ze tijdens gesprekken met pleegkinderen inzet wanneer ze denkt dat het goed kan zijn. Vandaag gaat ze langs bij Mia (11 jaar). Mia vertelt dat haar ouders willen dat ze op Spaanse cursus gaat. Ze willen dat ze in de zomer met hen mee gaat naar familie, maar dan moet ze wel Spaans kunnen praten. Haar pleegouders vinden dat Mia haar handen vol heeft aan school, en willen helemaal niet dat Mia op Spaanse cursus gaat. Mia weet niet wat ze moet doen. Ze wil graag met haar familie in Spanje kunnen praten, maar ze weet ook dat ze school al heel moeilijk vindt. Carrie pakt nu legopoppetjes en laat Mia zichzelf, haar pleegouders, haar ouders en haar familie in Spanje uitbeelden. Ze vraagt of Mia vanuit die poppetjes wil praten, en telkens vraagt ze of Mia vanuit poppetje Mia wil reageren. Wat zou Mia nu het liefste willen? Wat zou Mia nu willen zeggen tegen haar moeder? Zo spelen ze samen de situatie uit, waarbij Mia leert een standpunt voor zichzelf in te nemen. Mia bedenkt aan de hand van het spel dat ze wel Spaans wil leren, maar dat ze eerst haar lagere school goed wil afmaken. Ze wil namelijk graag het niveau van de MAVO halen. Carrie gaat daarna met Mia haar ouders en haar pleegouders het gesprek aan om samen met Mia het standpunt van Mia te bespreken.

Reflectie op bias

Kinderen kunnen veel verschillende boodschappen van mensen om zich heen krijgen die te maken hebben met wie ze zijn, hoe ze zich moeten gedragen, hoe ze moeten praten en/ of hoe ze zich moeten kleden. Ook de pleegzorgprofessional is een van de personen die boodschappen geeft over identiteit in interactie met pleegkinderen. Daarom is ook tijdens het handelen, reflectie op bias van belang. Bewustzijn van eventuele hokjes waarin kinderen worden geplaatst, en de rol die een pleegzorgprofessional daar zelf in speelt, staat daarbij centraal.

Praktische tip

- Reflecteer op je eigen handelen tijdens intervisie momenten die je hebt met je collega's, en bespreek daarbij in hoeverre bias een rol speelt in het handelen.

Mogelijkheden aanreiken om identiteit te exploreren

Kinderen hebben ruimte nodig om identiteit te exploreren. Zij kunnen een verlangen voelen ten opzichte van een etnische, culturele en/ of religieuze achtergrond, maar niet goed weten hoe ze daarmee om kunnen gaan. Zij hebben toegang nodig tot bronnen zoals mensen, muziek, boeken of bijvoorbeeld internet, waarmee ze hun exploratietocht kunnen vormgeven. Daarom is het goed dat pleegzorgprofessionals weten welke mogelijkheden er zijn.

Praktische tips

- De praktische tips gelden ook voor tips die pleegzorgmedewerkers kunnen meegeven aan pleegouders. Ze zijn daarom onder de rubriek 'pleegouders' te vinden op bladzijde 26.

Pleegkinderen leren om weerbaar te worden

Pleegkinderen kunnen uitsluiting en discriminatie ervaren op basis van verschillende achtergronden. Ze kunnen bijvoorbeeld afgewezen worden door leeftijdsgenoten om het feit dat ze pleegkind zijn. Ook kunnen pleegkinderen die afkomstig zijn van een etnische minderheidsgroep discriminatie ervaren. Pleegzorgprofessionals kunnen een bijdrage leveren in het meer weerbaar maken van pleegkinderen als er sprake is van uitsluiting of discriminatie.

Praktische tips

- Maak gebruik van de aanwezige diversiteit in de eigen organisatie. Zijn er collega's die wellicht vanuit een eigen achtergrond snappen hoe het is om discriminatie te ervaren? Zij kunnen een rol spelen in de gesprekken met pleegkinderen, of zij kunnen vanuit de organisatie een adviserende rol krijgen. Het is een optie om hier een aandachtsfunctionaris voor aan te wijzen.
- Raadpleeg de site van KIS. Hier staan verschillende rapporten waar methoden worden aangereikt om discriminatie te verminderen, zoals het rapport: [wat-werkt-bij-het-verminderen-van-discriminatie-dec-2022.pdf \(movisie.nl\)](#)
- De overige praktische tips gelden ook voor tips die pleegzorgmedewerkers kunnen meegeven aan pleegouders. Ze zijn daarom onder de rubriek 'pleegouders' te vinden op bladzijde 26 en 27.

Pleegouders

Open en onderzoekende grondhouding en dialogische vaardigheden

Identiteitsversterkend handelen begint bij de screening van pleegouders. Daar is een rol voor pleegzorgprofessionals weggelegd. Verschillende vragen dienen aan het begin van het traject onderzoekend te worden verkend in verdiepende gesprekken. Hoe open staan pleegouders voor kinderen inclusief de verschillende achtergronden? Hoe open staan zij ervoor dat pleegkinderen hun identiteit exploreren? Welke ruimte is er voor culturele, etnische, religieuze en/ of genderidentiteit binnen het pleeggezin? Deze vragen dienen tijdens het gehele traject te worden gesteld, zodat de pleegzorgprofessional de openheid van pleegouders ten opzichte van identiteitsontwikkeling van pleegkinderen blijvend kan bespreken, bevragen en begeleiden.

Praktische tips

- Reik pleegouders verschillende methoden aan zoals ook onder de rubriek pleegkinderen staan vermeld. Het levensboek, het invulboek Ik en Iedereen en het spel dat is ontwikkeld om religieuze identiteit te bespreken, zijn bijvoorbeeld ook goed inzetbaar door pleegouders. Zij kunnen op die wijze samen met hun pleegkind op onderzoekende wijze ruimte geven aan identiteit.

Reflectie op bias

Zoals reflectief bewustzijn bij pleegzorgprofessionals van belang is, zo geldt dat ook voor pleegouders. Socialisatie zit juist in de alledaagse handelingen die steeds worden herhaald. En daarin zitten veel boodschappen verscholen over 'hoe het hoort'. Het is van belang dat pleegzorgprofessionals tijdens de begeleiding van pleegouders, actief aandacht besteden aan reflectie van pleegouders op dit gebied. Ze kunnen bijvoorbeeld met ouders bespreken waar waarden botsen tussen de pleegfamilie en de context waarbinnen een pleegkind eerder opgroeide.

Casus Jurre

Jurre heeft van zijn ouders geleerd om altijd volwassenen te gehoorzamen. Naar zijn eigen mening werd niet gevraagd. In het pleeggezin staan eigen meningen wel centraal. Iedere avond, tijdens het avondeten wordt aan Jurre gevraagd om eerlijk te zeggen hoe hij over dingen denkt. Maar Jurre vindt het heel erg moeilijk om eerlijk te zeggen wat hij denkt of vindt. Hij weet het meestal ook niet. Hij valt dan stil. Het lijkt of zijn pleegouders dat niet zo goed begrijpen.

Kennis over identiteitsontwikkeling

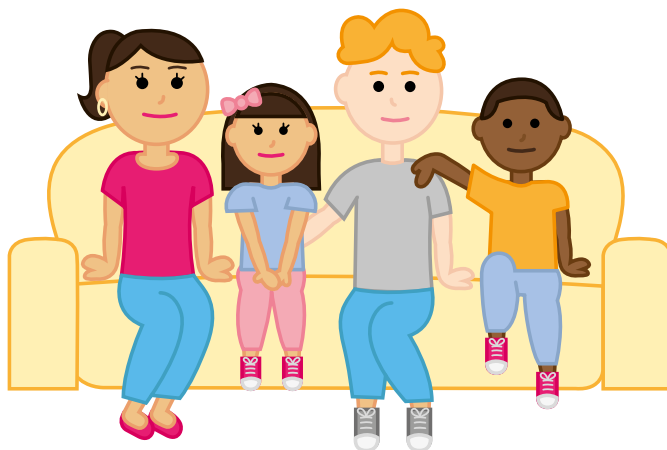
Pleegouders en pleeggezinnen kennen een eigen identiteit. Ook voor hen start een proces van geven en nemen wanneer pleegkinderen in huis komen. In hoeverre behouden zij hun eigen identiteit als gezin, in hoeverre groeien zij mee met pleegkinderen, wat leren zij zelf van pleegkinderen, en wat geven zij mee in de socialisatie? Kortom: hoe vinden zij hierin als gezin een goede balans (Brown et al., 2009)? Dit vraagt om open en lerende gesprekken met pleegzorgprofessionals.

Mogelijkheden aanreiken om identiteit te exploreren

Zoals aangegeven: kinderen hebben ruimte nodig om hun identiteit te exploreren. Voor de identiteitsontwikkeling van pleegkinderen is het daarom goed, dat er in het pleeggezin ruimte is voor verschil. Een pleegmoeder zei: *'de identiteit van ons pleeggezin is dat iedereen hier zichzelf mag zijn of zijn eigen wijze.'* Houd met pleegouders actief gesprekken over identiteitsexploratie in de adolescentie. Reik pleegouders toegang aan tot bronnen zoals mensen, muziek, boeken of bijvoorbeeld internet. Zij kunnen hiermee aansluiten bij de ontdekkings- of exploratietocht van pleegkinderen.

Praktische tips

- Eten
Eten kan zorgen voor vertrouwde geuren en smaken in huis. Stimuleer pleegouders om eten te maken dat ook werd gemaakt in het gezin van herkomst. Vraag bijvoorbeeld om recepten uit te wisselen met ouders.
- Plekken
Stimuleer pleegouders om samen plekken te bezoeken waar pleegkinderen hun identiteit kunnen exploreren. Dat kan zijn de geboorteplek van ouders, religieuze plekken, theater, muziek, een taalcursus of sportwedstrijden.
- Doen
Stimuleer pleegouders om samen te kijken naar televisieprogramma's, te luisteren naar muziek, boeken te lezen, en samen onderzoek te doen naar goed welke activiteiten (zoals sportbeoefening) goed aansluiten bij de identiteitsvragen van kinderen.
- Religie
Brenda Bartelink en Diana van Bergen hebben verschillende handreikingen geschreven die specifiek gericht zijn op religieuze identiteit in gezinnen. Deze zijn te vinden op: <https://www.rug.nl/gmw/pedagogical-and-educational-sciences/research/pleegzorg-en-religie/e-toolkit/>
- Verzorging
Mensen hebben verschillende uiterlijke kenmerken die om andere verzorging vragen. Stijl haar vraagt om andere haarproducten dan krullend haar. Een witte huid heeft andere verzorging nodig dan een meer donkere huid. Pleegzorgprofessionals kunnen pleegouders met praktische kennis daarover ondersteunen bij de verzorging van pleegkinderen.
- Overall in Nederland zijn winkels te vinden die specifieke verzorgingsproducten aanbieden, zoals kappers (denk aan black hairdressers). Het is aan te bevelen om voor iedere organisatie of gemeente een lijst met winkels op te stellen.

Pleegkinderen leren om weerbaar te worden

Pleegzorgbegeleiders kunnen pleegouders tips geven over omgang met boodschappen van uitsluiting en discriminatie. Op die wijze kunnen pleegouders hun pleegkinderen begeleiden.

Praktische tips

- Het boek *opgroeien in kleur*, van Judi Mesman (2021) is een aanrader om discriminatie op grond van etniciteit bespreekbaar te maken. Dit boek biedt veel praktische handvatten voor opvoeders.

- Pleegkinderen kunnen zogenaamde ‘overlevingsmechanismen’ aanleren wanneer zij discriminatie ervaren. Dit houdt onder meer in dat pleegkinderen bewust worden gemaakt dat discriminatie bestaat. Zij leren daarbij maatschappelijke vooroordelen, stereotypen en discriminatie herkennen, en worden gestimuleerd om hun gevoelens hierover te delen. Daarbij houdt het in dat kinderen leren om voor zichzelf op te komen. Pleegzorgmedewerkers kunnen pleegouders stimuleren om:
 - Bewust te zijn dat uitsluitingsmechanismen en discriminatie in de samenleving bestaan, en dat pleegkinderen er last van kunnen hebben.
 - Te handelen op het moment dat er in de omgeving niet sensitieve en/ of discriminerende boodschappen worden geuit, door het te benoemen en voor het kind in kwestie op te komen.
 - Wanneer pleegkinderen discriminatie benoemen: toon empathie, neem het verhaal serieus, ga het gesprek aan, vraag door en bespreek het met betrokkenen.
 - Het eigen netwerk te betrekken. Zijn er mensen die goed als rolmodel kunnen fungeren? Vraag hen om (samen) het gesprek aan te gaan.
 - Gevoelens van trots mee te geven. Een gevoel van trots maakt pleegkinderen meer weerbaar tegen boodschappen van uitsluiting en discriminatie. Een pleegouder kan een positieve bijdrage leveren aan dit gevoel van trots, door positieve aspecten te benoemen en complimenten te geven en samen met pleegkinderen te onderzoeken waar ze zelf trots op zijn.

Casus Harrie (pleegvader)

Harrie is pleegvader. Tijdens de voetbaltraining hoort hij andere ouders praten. ‘Die Marokkaan is altijd zo agressief!’ Harrie voelt zijn hart kloppen van woede, maar stapt rustig op de ouders af. ‘Je bedoelt die jongen daar? Dat is toevallig mijn zoon. Hij is net als de andere jongens op het veld een fanatieke voetballer die graag wil winnen.’

Ouders

Open en onderzoekende grondhouding

Het perspectief van de ouders hoort bij pleegkinderen. Ook als ouders niet meer betrokken (kunnen) zijn in het leven van pleegkinderen, dient hun perspectief, en het verhaal dat zij hebben, voor pleegkinderen zo goed mogelijk te worden opgetekend. Hun verhaal kan voor een kind betekenis geven aan waarom de dingen zijn zoals ze zijn, waarom pleegkinderen in het pleeggezin wonen, en het verschaft kinderen de mogelijkheid om een verhaal over zichzelf te vertellen. Ze weten waar ze vandaan komen, en wat in vroegere fases van hun leven belangrijk voor hen was. Ook kunnen ouders vaak informatie verschaffen over voor pleegkinderen belangrijke relaties in de (vroeg) socialisatie.

Praktische tips

- Betrek ouders bij het maken van een levensboek.
- Maak met toestemming foto's tijdens begeleide bezoeken, waar pleegkinderen en ouders op staan. Foto's scheppen een gezamenlijk beeld.

Mogelijkheden aanreiken om identiteit te exploreren

Daar waar mogelijk, is het goed om ouders zo veel mogelijk te betrekken in de socialisatie van pleegkinderen. Ouders kunnen belangrijke bronnen zijn voor identiteitsontwikkeling van pleegkinderen. Zo kunnen ouders bij de start van een plaatsing aangeven wat zij hebben meegegeven in de opvoeding, en waarvan ze het fijn zouden vinden dat pleegouders dat ook doen. Ook is het goed om te onderzoeken welke rol ouders kunnen hebben en houden. Sommige moeders vlechten bijvoorbeeld iedere week het haar van hun kinderen, omdat zij weer van hun ouders hebben meegekregen hoe je dat moet doen. Dit is een manier om op blijvende wijze culturele identiteit door te geven.

Praktische tip

- Verschillende pleegzorgorganisaties hebben een wij- blikje met kaarten die door pleegouders (in)gevuld kunnen worden. Pleegouders vertellen op die manier voorafgaand aan een plaatsing over verschillende aspecten van het pleeggezin, zodat een pleegkind alvast een beetje kan wennen. Tijdens gesprekken met pleegzorgprofessionals werd geopperd dat het veel meer een samen- blikje zou kunnen worden, waarbij ook een pleegkind kan aangeven wat hij of zij gewend is en fijn vindt, en waarbij ouders kunnen aangeven wat rituelen en gebruiken zijn waarmee een pleegkind de eerste jaren van zijn of haar leven vertrouwd mee is geweest, zoals rituelen voor het slapengaan, of lievelingsknuffels.

CONTEXTUEEL NIVEAU

Het sociale netwerk om kinderen heen is belangrijk voor identiteitsontwikkeling. Het gaat om primaire opvoeders, vrienden, school, een sportclub, de buurt, bredere familiebanden (zowel van de pleegfamilie als de familie), maar ook professionele hulpverleners.

Ingrediënten op contextueel niveau

- Open en onderzoekende grondhouding en reflectie op bias
- Netwerken rond pleegkinderen versterken
- Stimuleren van samenwerking

Open en onderzoekende grondhouding en reflectie op bias

Als basis zijn een open en onderzoekende grondhouding en reflectie op bias essentieel. Voor een nadere uitleg en tips verwijzen we naar de andere niveaus.

Netwerken rond pleegkinderen versterken

It takes a village to raise a child. Identiteit ontwikkelt zich in een wederkerige relatie met de omgeving. De omgeving en het netwerk van het pleegkind vormt het kapitaal waar een kind uit kan putten voor zijn of haar identiteitsontwikkeling. Een pleegzorgprofessional is een spin in het web als het gaat om het verbinden en versterken van relaties tussen pleegkinderen en hun netwerken, en het stimuleren en versterken van samenwerking tussen partijen om het pleegkind heen.

Versterken van relaties tussen pleegkinderen en anderen in de omgeving

a. Versterken van relaties tussen pleegkinderen en hun familie

Een pleegzorgprofessional herkent, benut en versterkt bronnen uit netwerken van pleegkinderen die behulpzaam kunnen zijn voor het ontwikkelen van een positieve identiteit. Pleegkinderen hebben naast ouders, vaak broers en zussen, opa's, oma's, neefjes, nichtjes, ooms en/ of tantes die betrokken zijn geweest in de vroege jaren van pleegkinderen. Onderzoek daarom hoe deze mensen op een positieve wijze betrokken kunnen blijven bij een pleegkind. Zij kunnen voor een blijvende connectie zorgen tussen een pleegkind en zijn of haar achtergrond.

Casus Netty (pleezorgbegeleider)

Ik teken altijd een genogram bij netwerkplaatsingen, en ik zorg ervoor dat het netwerk zo goed mogelijk om een kind heen blijft staan na de plaatsing. Maar na een plaatsing in een bestandspleeggezin doe ik dat eigenlijk niet. En toen kwam ik er laatst achter, dat een jongen die ik begeleidde vroeger een hele goede band had met zijn opa. En die opa heeft hij helemaal niet meer gezien sinds de plaatsing. Ik heb daar gelijk werk van gemaakt en nu drinken ze iedere maand koffie bij de HEMA.

Praktische tips

- Een taak van de pleezorgprofessional is het in kaart brengen van netwerken om pleegkinderen heen. Hiervoor kan gebruik worden gemaakt van genogrammen.
- In het invulboek Ik & Iedereen staat een rubriek waar belangrijke personen in het leven van pleegkinderen zijn opgenomen. Dit kan dus ook gebruikt worden om het netwerk in kaart te brengen.
- Een andere methode is de post-it methode. Door middel van het plakken van post-its, in combinatie met het stellen van verdiepende vragen (zoals met wie ga je het liefst op vakantie? Met wie wil je je verjaardag vieren?), wordt geïnventariseerd wie belangrijke personen zijn in het leven van pleegkinderen. Deze methode is afkomstig uit de toolkit Schouders Eronder (2018) van Hogeschool Windesheim.

b. Versterken van relaties in het netwerk van de pleegfamilie

Voor een sterke 'sense of belonging' is het goed om het netwerk van de pleegfamilie te betrekken. Daarom is bij screening van pleegouders niet enkel van belang dat de openheid van pleegouders, maar ook de openheid van het netwerk om pleegouders heen wordt besproken, en/ of de wijze waarop pleegouders daarmee omgaan, zodat pleegkinderen zich thuis voelen tussen de pleegfamilieleden.

Casus Ellen (pleegmoeder)

Toen de familiefoto's waren ontwikkeld, pakte oma een schaar, en knipte ze Jim van de foto's af. 'Hij hoort er niet bij', zei ze. Ik heb het Jim nooit verteld. Maar ik denk dat hij het wel voelt. Dat doet me erg veel verdriet, want hij hoort bij ons.

c. Stimuleren van vriendschappen

Kinderen kunnen binnen vriendschappen hun identiteit op een veilige manier exploreren. Stimuleer kinderen om in vrijheid te laten onderzoeken wie hun vrienden zijn. Pleegkinderen voelen zich vaak veilig bij vrienden met wie zij jeugdzorgervaringen delen. Met deze vrienden delen ze bijvoorbeeld een herkenbare geschiedenis. Ook zoeken pleegkinderen connectie met jongeren met dezelfde muzieksmaak of sport. Een muziekband, de muziekvereniging of een sportvereniging kunnen voor pleegkinderen fijne en veilige plekken zijn waar ze zichzelf kunnen zijn. Er wordt samen muziek gemaakt, of samen gevoetbald. Kinderen worden daar niet zo snel als 'anders' aangesproken. Daarbij kan het voor pleegkinderen fijn zijn om via leeftijdsgenoten hun etnische of religieuze identiteit te onderzoeken.

d. Betrekken van rolmodellen in de socialisatie van pleegkinderen

Rolmodellen kunnen worden ingezet in het proces van positieve identiteitsontwikkeling van pleegkinderen. Wellicht is er in het nabije netwerk van het pleegkind of pleeggezin iemand te vinden die ervaringen met pleegkinderen kan delen, of die een vergelijkbare culturele of religieuze achtergrond heeft. Dit kan een neef of nicht zijn, iemand uit de buurt, of iemand van de sportvereniging.

Casus Rita (pleegmoeder)

Onze buurvrouw is Surinaams. We hadden eigenlijk nooit zo veel contact met haar, tot we onze pleegzoon kregen. Vanaf dat moment heeft de buurvrouw hem eigenlijk een beetje onder haar hoede genomen. Ze stak hem bijvoorbeeld altijd wat lekkers toe, of ze kwam even een praatje maken. Hij gaat steeds vaker bij haar langs. Ik heb het gevoel dat hij bij de buurvrouw een beetje het oude gevoel van thuis beleeft.

Praktische tips

- Bij het inschakelen van rolmodellen kan een platform zoals Jongwijs helpend zijn. Bij Jongwijs zijn oud-pleegkinderen aangesloten. Ook werken verschillende organisaties met ervaringsdeskundigen, zoals de experienced experts (expex), die als rolmodel kunnen fungeren.
- Zoek samen met pleegkinderen naar specifieke organisaties waar rolmodellen aanwezig zijn. Het HipHopHuis in Rotterdam kan bijvoorbeeld zo'n functie hebben.
- Vanuit de NVP is een methodiek ontwikkeld: Pleegmaatjes. Bij dit project wordt via een vrijwilligersorganisatie een Pleegmaatje gezocht die voor de periode van ongeveer een jaar met een pleegkind optrekt. Ook bij het vinden van een Pleegmaatje vindt matching plaats. Een Pleegmaatje kan dus ook een rolmodel zijn voor een pleegkind. NB: Om gebruik te kunnen maken van een Pleegmaatje, dient de pleegzorgorganisatie aangesloten te zijn bij het project en dat is op dit moment bij enkele pleegzorgorganisaties in Nederland het geval. Meer informatie is te vinden op de website:

[Voor pleegzorgorganisaties - Pleegmaatjes](#)

Stimuleren van samenwerking**Samenwerking tussen ouders en pleegouders**

Een pleegzorgprofessional is een verbindende factor in de samenwerking tussen ouders en pleegouders. Zoals we in de introductie van deze handreiking aangaven, samenwerking tussen ouders en pleegouders in de socialisatie van een pleegkind, en onderlinge acceptatie, is wezenlijk voor positieve identiteitsontwikkeling van pleegkinderen. Aartsen, Haans & KleinEntink (2021) pleiten dan ook voor een focus op opgroeien in twee families, waar ruimte is voor opgroeien bij de ouders en pleegouders die onderling een netwerk om het kind heen vormen. Pleegzorgprofessionals hebben daarom vaak een bemiddelende rol tussen verschillende partijen, waarbij continu het belang van het kind voorop staat bij de verschillende partijen.

Casus Imane (pleegzorgprofessional)

Als ik voor iedereen koffie en thee haal, vraag ik weleens aan het kind of hij me wil helpen. Dan zorg ik ervoor dat we net wat langer wegblijven, zodat de pleegouders en ouders een moment samen zijn. Wat ik ook weleens doe is dat ik op zoek ga naar wat ouders en pleegouders verbindt. Nu is dat natuurlijk altijd het kind, maar die kan juist ook weer tot strijd en spanning in de relatie leiden. En toen had ik laatst een pleegmoeder en een moeder die allebei graag naar de film gaan. En nu hebben ze afgesproken dat ze dat iedere maand doen. Daarmee creëer je dan toch gezamenlijkheid

Praktische tips

- Vanuit de Christelijke Hogeschool Ede is een methodiek ontwikkeld om samenwerking tussen gezinshuisouders en ouders te bevorderen: de Relationele Route. Aanbevelingen en tips uit dit project zijn ook van toepassing op de pleegzorg:

Gedeeld Opvoederschap | Samen werken aan een stabiele basis voor jongeren

- Geef aan pleegouders de tip mee om als dit mogelijk is een gezamenlijke whats-app groep aan te maken, waar foto's en leuke ervaringen worden gedeeld. In deze groep zitten pleegkinderen (wanneer zij oud genoeg zijn), pleegouders en ouders.
- Verschillende handvatten die onder relationeel niveau zijn genoemd, zijn te gebruiken tijdens het betrekken en versterken van het netwerk van pleegkinderen. Zo kunnen pleegouders en ouders gezamenlijk een levensboek invullen, en samen tot een verhaal komen voor pleegkinderen. Ook kunnen andere mensen uit het netwerk hiervoor gevraagd worden.

Samenwerking bevorderen tussen verschillende partijen om een pleegkind heen

Een sterk, actief en betrokken netwerk is van positieve invloed op de identiteit van een pleegkind. Zoals Sieckelink en Kaulingfreks (2022) stellen, is samenwerking tussen verschillende partijen waar jongeren mee te maken hebben van essentieel belang. Het gaat daarbij om samenwerking vanuit een breed pedagogisch netwerk rondom jongeren, waarbij gedeelde waarden, duidelijke grenzen, hoge verwachtingen en warme betrokken omgang centraal staan. Een pleegzorgprofessional en de betrokken voogd zijn ook onderdeel van dat netwerk. Concreet verbindt een pleegzorgprofessional verschillende mensen en partijen aan elkaar. Dit proces start voorafgaand aan de plaatsing.

Praktische tip

- Organiseer samenwerking tussen verschillende partijen vanaf de start van een plaatsing. In een startgesprek brengt de pleegzorgprofessional zo veel mogelijk partijen bij elkaar die een rol spelen in de socialisatie van het pleegkind (ouders, pleegouders, familieleden van de zijde van pleegouders en ouders, vrienden van beide zijden, betrokken professionals vanuit jeugdzorg of de schoolcontext, sleutelfiguren van sportclubs). Waar mogelijk zijn pleegkinderen hier ook bij. Tijdens deze gesprekken worden afspraken gemaakt over betrokkenheid bij de opvoeding van pleegkinderen en onderlinge samenwerking. Het is aanbevelenswaardig om deze gesprekken met terugkerende regelmaat te laten plaatsvinden. Duurzame samenwerking tussen die partijen is in het belang van een positieve identiteitsontwikkeling van pleegkinderen.

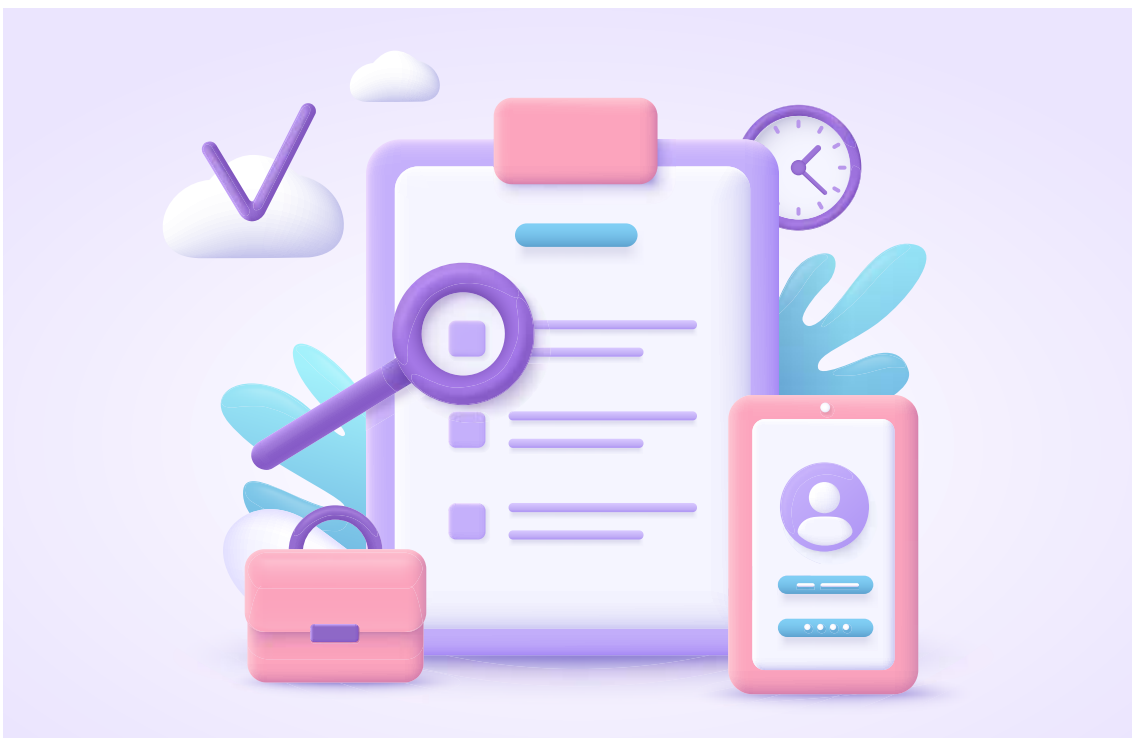
TENSLOTTE

Deze handreiking richt zich op pleegzorgprofessionals. Voor pleegouders biedt de handreiking ook veel praktische handvatten. Daarbij leven naast pleegkinderen meer jongeren met en tussen verschillende werelden. Denk aan kinderen die te maken hebben gehad met twee (v)echtscheidende ouders, of jeugdigen die opgroeien in een leefgroep. Daarom kunnen inzichten uit deze handreiking ook naar andere contexten in de jeugdzorg worden vertaald.

Identiteitsversterkend handelen vraagt om een inclusieve organisatie

Identiteitsversterkend handelen vraagt om een organisatorische context waarbinnen dat mogelijk is.

- Het vraagt om open organisaties waar kennisdeling op basis van gelijkheid centraal staat, en waar ruimte wordt gemaakt voor exploratie van identiteit van pleegkinderen.
- Het vraagt om organisaties waar mensen met verschillende achtergronden werken en samenkomen. Zo kunnen pleegzorgwerkers gebruik maken van een diversiteit aan kennis, kunde en ervaring vanuit de organisatie.
- Identiteitsversterkend handelen vraagt om organisaties, die vanuit het beleid sturen op pleeggezinnen die open staan voor kinderen met verschillende identiteitsvragen.
- Het vraagt tenslotte om organisaties die in hun opleidings- en trainingsaanbod aan pleegzorgprofessionals en pleegouders aandacht besteden aan thema's rond identiteit zoals het ontwikkelen van een open en onderzoekende grondhouding en reflectie op bias.

Bronnen

- Aartsen, Haans & KleinEntink, (2021). *Opgroeien in Twee Families*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Brown, J. D., St. Arnault, D., George, N., & Sintzel, J. (2009). Challenges of transcultural placements: foster parent perspectives. *Child Welfare*, 8, 103-127. doi: 0009-
- Degener, C. J. (2021). *Ethnicity Reflections in Foster Families. The Complexity of Transculturally Placed Foster Youth's Ethnic Identity and the Way they are Ethnically Socialized by their Primary Carers* (Doctoral dissertation). Groningen: University of Groningen.
- Hughes, D., Rivas-Drake, D., Foust, M., Hagelskamp, C., Gersick, S., & Way N. (2008). How to catch a moonbeam: A mixed-methods approach to understanding ethnic socialization in ethnically diverse families. In S. Quintana & C. McKnown (eds), *Handbook of Race, Racism, and Child Development*. New Jersey: John Wiley.
- Meeus, W., van de Schoot, R., Keijsers, L., & Branje, S. (2012). Identity statuses as developmental trajectories: A five-wave longitudinal study in early-to-middle and middle-to-late adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 41, 1008-1021. doi:10.1007/s10964-011-9730-y
- Mesman, J. (2021). *Opgroeien in kleur, opvoeden zonder vooroordelen*. Amsterdam: Uitgeverij Balans.
- Mitchell, M. B. (2016). The family dance, ambiguous loss, meaning making, and the psychological family in foster care. *Journal of Family Theory & Review*, 8, 360-372. doi: 10.1111/jftr.12151
- Phoenix, A. (2014). Reframing relevance: narratives of temporality and methodological turning points in research on families and gender. *International Journal of Social Research Methodology*, 17(2), 105-119. doi: 10.1080/13645579.2014.89265
- Roccas, S., & Brewer, M. B. (2002). Social identity complexity. *Personality and Social Psychology Review*, 6(2), 88-106.
- Sieckelinck, S. & Kaulingfreks, F. (2022). *Speelruimte voor Identiteit. Samenwerken aan Veerkrachtige Identiteitsvorming van Jongeren*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Singer, E. Uozie, A., & Zeijlmans, K. (2012) 'Nooit meer zo Alleen'. *Wennen in je Pleeggezin*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/Stichting Alexander.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup relations. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-47). Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Walker, J. (2015). Establishing a sense of belonging for looked after children: the journey from fear and shame to love and belonging. In A. Briggs (eds), *Towards Belonging: Negotiating New Relationships for Adopted Children and those in Care*. London: Karnac books.

